

найефективнішим інструментом психологічного впливу психолога на клієнта, а діалогізм – найважливішою його професійною якістю. Діалогічність, на думку дослідниці даної проблеми Н.В. Чепелевої, є професійно значущою якістю особистості практикуючого психолога і центральним компонентом його гуманістичної спрямованості [3]. А вже у діалозі психолог здійснює прийняття клієнта, тобто допомагає йому бути таким, яким він є насправді, виявляти справжні почуття, дотримуватись власної позиції, бути відкритим тощо.

Діалог потребує від психолога орієнтації на клієнта як рівноправного партнера по спілкуванню. Це вимагає від нього вміння взаємодіяти з клієнтом, створивши у консультативній бесіді з ним атмосферу довірливого спілкування: поступатися йому першістю у висловлюваннях, терпляче вислуховувати його, намагаючись якомога краще зрозуміти його проблему, не поспішати висловлювати свою власну думку із приводу почутого тощо.

Діалогічне спілкування в системі «психолог – клієнт» є несумісним не тільки із «насильницьким» способом впливу психолога на клієнта, але й із більш прихованим способом впливу на нього – маніпулятивним. Варто пам'ятати, що саме у процесі психологічного консультування та психотерапевтичного діалогу відбувається глибше розкриття клієнта, що неможливо зробити за допомогою інших інструментів психологічного впливу на нього. Сказане вище і обумовлює важливість оволодіння майбутніми практикуючими психологами теоретичними знаннями та практичними вміннями і навичками діалогічного спілкування на етапі їх професійної підготовки.

Формування професійних вмінь та навичок мовленнєвого спілкування майбутніх психологів має здійснюватися на практичних заняттях, де можуть удосконалюватися певні мовленнєві вміння за умови моделювання ситуації мовленнєвої взаємодії між психологом і клієнтом. В таких модельованих ситуаціях удосконалюється ціла низка професійних вмінь, зокрема вміння слухати і чути клієнта, розуміти приховані смисли та діяти відповідно до розуміння, вміння формулювати психотерапевтично правильне висловлювання та вміння регулювати емоційну напругу у взаємодії з клієнтом. Діалогічні ситуації враховують структуру мовленнєвих технік, зокрема техніки формулювання професійного висловлювання, запитань (відкритих, закритих, альтернативних, настановчих, уточнюючих), техніки повторення, перефразування, інтерпретації. Всі названі техніки сприяють становленню мовленнєвої компетенції майбутніх психологів, виробленню їх власної професійної мовленнєвої стратегії [2].

Не менш важливою умовою мовленнєвої підготовки майбутніх практикуючих психологів є активне використання діалогічної взаємодії між викладачами і студентами у процесі вивчення не лише дисциплін, спрямованих на спеціальну психологічну підготовку та дисциплін спеціалізації, але й усіх інших. А вже діалогічність навчального процесу призводить до інтелектуального й особистісного збагачення обох учасників діалогу, засвоєння майбутнім фахівцем абсолютно нових норм спілкування, нової культури спілкування. Як стверджує Л.В. Долинська, «в процесі діалогічної взаємодії з викладачем майбутній фахівець набуває професійної інтенції, відбувається розвиток інтелектуальної, емоційної та мотиваційної сторін особистості студента... майбутня діяльність освоюється через співробітництво з викладачем та іншими студентами. Діалогічну взаємодію можна розглядати як багаторівневий процес, під час якого відбувається одночасне засвоєння як мотиваційно-сислової, так і предметно-операційної сторін професії, тобто, як особистісне, так і професійне зростання» [4, с. 95].

Отже, успішне формування мовленнєвої компетентності майбутніх практикуючих психологів можливе лише за умови спеціально створеного середовища у мовленнєвій підготовці. Мовленнєва компетентність є важливим показником готовності майбутнього фахівця до здійснення професійної діяльності у недалекому майбутньому, а тому її формуванню на етапі професійної підготовки майбутнього фахівця має бути приділена належна увага.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шевченко Н.Ф. Паскевська Ю.А. *Практикум із основ мовленнєвої компетентності психолога // Практична психологія та соціальна робота. – 2006. - № 11. – С.48 -71.*
2. Паскевська Ю.А. *Моделювання ситуації мовленнєвої взаємодії як умова розвитку мовленнєвої компетентності майбутніх психологів // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки. Випуск 5 (29). – К., 2005. – С. 207 – 212.*
3. Чепелева Н.В. *Особистісна підготовка практикуючого психолога // Основи практичної психології. Видання друге, стереотипне. – К.: Либідь, 2001.- С. 242 – 249.*
4. Долинська Л.В. *Діалогічна взаємодія викладача зі студентами як умова особистісно-професійного зростання майбутнього вчителя / Психологія. Зб. наукових праць. Випуск 2. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 1998. – С.93-97.*

УДК 582.766.5:581.526.421.45(477.4)

Поліщук М.О.

ОГЛЯД СТАЦІОНАРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ EUONYMUS NANA M. VIEB. НА ПРАВОБЕРЕЖНОМУ ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

В статтю приводиться обзор стационарных исследований и особенностей распространения *Euonymus nana* M. Vieb. на территории Правобережной Лесостепи Украины, а также указываются результаты проведенных исследований на протяжении 2010-2011 гг. и перечень планируемых исследований на 2012-2014 гг.

Euonymus nana M. Vieb. – своєрідний, надзвичайно рідкісний та цінний для науки вид флори України з диз'юнктивним ареалом, родини Бруслинові (Celastraceae). Поширений в Румунії, Польщі, на Україні та в Молдавії, в Криму і на Північному Кавказі, а також трапляється в Монголії та на Тибеті [2, 5]. В Україні – Подільська та Придніпровська височини, Гірський Крим [13]. Росте

переважно в дібровах, грабово-дубових, дубово-грабових та грабових лісах, у чагарникових заростях, заплавах серед верб [5]. Даний вид зустрічається в природних, вторинних, інколи порушених ценозах, де рослинний покрив досить порушений в результаті господарської діяльності людини. *Euonymus alatus* являє собою сланкий вічнозелений кущик 10-50 см заввишки. Листки шкірясті, видовжено-ланцетні. Квітки бурувато-червоні, зібрані по 2-3 у напівзонтики. Коробочки 4-лопатеві, повислі, блідо-жовті або зеленкуваті. Виділяють дві екологічні форми – низькорослу не квітучу, приурочену до затінених місць та високорослу, квітучу і плодоносну, приурочену до освітлених місць. Цвіте в липні, плодоносить у серпні-вересні. Основним способом розмноження є вегетативний [13]. Локально продовжує вегетативно розмножуватися на тих ділянках, де залишився з давніх часів. У природних умовах насіння утворює дуже рідко.

За даними огляду літературних джерел, на території Правобережного Лісостепу України відомі наступні місцезростання *Euonymus alatus* M. Bieb. На Поділлі її вперше знайшов А. Андржівський [14] в Надбужжі близько с. Харпачки кол. Гайсинського пов. Вінницької області. Даний вид там ріс на вологих затінених місцях. О. Рогович [11] показує *Euonymus alatus* неподалік від смт. Сатанова, Городоцького району, Хмельницької області на березі р. Збруч. У 1913 р. зазначений вид відмітив Й. Пачоський (цит. за Клеопов, Гринь, 1933) на схилах долини Збруча в урочищі Товтрик, неподалік околиць с. Кринцілова Городоцького району. Відомий природодослідник С. Маковецький [7] спостерігав *Euonymus alatus* досить рідко в тінистих лісах околиць сіл Михайлівка та Близанівка Дунаєвського р-ну Хмельницької обл. та околиць с. Проскурівка Ярмолинецького р-ну Хмельницької обл. Дослідник флори Вінниччини О.О. Савостьянов [12] у своїй праці під назвою "Дика рослинність Поділля" зазначає: "Із дуже рідких чагарників Подільського чорного лісу слід одмити бруслину-карлика (*Euonymus alatus* M.B.), що зустрічається у вогких, переважно вербових, заростях Прибузького обширу (близько Глубочка, Бершаді), а також у поріччях Дністра та Смотрича". Вивченням флори Вінниччини також займався М.П. Білосор (цит. за Клеопов, Гринь, 1933), який знаходив 1928 р. *Euonymus alatus* з квітами в околицях с. Немерчі Могилівського району Поділля. У 1933 р. Ю.Д. Клеопов спільно з Ф.О. Гринем опублікували статтю: "Про умови росту та історію *Euonymus alatus* M.B. в Понтійській області". Автори цієї статті мали змогу докладно вивчити умови місцезростання *Euonymus alatus* в Могилівському й Немирівському районах Поділля. В першому районі Ю.Д. Клеопов знайшов *Euonymus alatus* 1927 р. в околицях с. Немерчі в грабовій діброві на лівому березі р. Лядави. В Немирівському районі *Euonymus alatus* знайдено так само в грабових дібровах (*Carpinetum-Quercetum*) та в суг рудках (*Quercetum subarenosum*). У грабових дібровах її знайшли Ф. Гринь та В. Михайличенко в трьох пунктах: близько Ситківецького лісництва, с. Верхньої Кропивни та с. Сорочотяжинців [3]. У гербарії Інституту ботаніки імені М. Холодного НАН України зберігається гербарний зразок *Euonymus alatus*, зібраний О.І. Соколовським та В. П. Шидловським 26 липня 1935 року в лісі поблизу с. Кринцілова Городоцького р-ну (точнішого місцезростання не вказано). В 50-х роках В.В. Осичнюк вказав на Вінниччині більше 10 місцезнаходжень *Euonymus alatus* (район Немирова, Жмеринки). На сьогодні вона відома в Ободівському лісництві (Бершадського району), де поширена в дифузних заростях 70-90-річного дубового насадження, в дубових та дубово-грабових лісах Жмеринського району, Бершадського району, урочищі Устянська дача та Бритавському заказнику (Чечельницького району) [10]. Досліджувала *Euonymus alatus* на території Наддніпровської височини В.В. Курсон [6]. Нею даний вид був знайдений під час експедиційних досліджень 1976 р. в Хирівському лісництві (87, 88-й кв.) Чорноліського лісгоспагу Знамянського р-ну Кіровоградської обл.; Матвіївському лісництві (52-й кв.) Кам'янського лісгоспагу Чигиринського р-ну Черкаської обл. За її словами, ці знахідки підтверджували уже відомі в літературі місцезнаходження *Euonymus alatus*. Крім того, нею були виявлені нові місцезростання цього виду в Креселецькому лісництві (урочище Холодний яр, 55-й кв.) Кам'янського лісгоспагу Чигиринського р-ну Черкаської обл. та в Дмитрівському лісництві (6, 20-й кв.) Чорноліського лісгоспагу Знамянського р-ну Кіровоградської обл. У "Червоній книзі СРСР", виданій 1978 року, зростання *Euonymus alatus* в Хмельницькій області не було підтверджено ще з 1930-х років. Проте 1981 року С. Ковальчук і О. Кльоц [4] виявили місцезростання *Euonymus alatus* в грабово-дубових лісах товтрового кряжа. Одне з місць уперше знайдено на Циківській дачі (17 квартал Циківського лісництва, Кам'янець-Подільський район). Знахідка бруслини карликової на Сатанівській дачі (урочище Зломна, 17 квартал Сатанівського лісництва Ярмолинецького лісгоспагу, на південній околиці с. Кринців Городоцького району), на думку С. Ковальчука та О. Кльоца, можливо, підтверджує вже відоме за гербарними зборами місцезростання цього виду. Провідні дослідники минулого вважали *Euonymus alatus* третиннореліктовим видом, зокрема, І. Пачоський [9], W. Szafer [15], Б. В. Заверуха [1] та В. І. Мельник [8]. Останній автор аргументує свою точку зору наявністю викопних залишків цього виду у неогенових відкладах Європи та Кавказу. В майбутньому необхідні новітні палеоботанічні дослідження виду. В залежності від них ймовірним є сучасне тлумачення реліктовості. Созологічні дані за Червоною книгою України [13] свідчать про те, що *Euonymus alatus* вирощується у ботанічних садах (Національному ім. М.М. Гришка, Донецькому НАН України, Нікітському ННЦ - УААН, Кам'янець-Подільському, а також Львівського, Київського, Ужгородського, Чернівецького ун-тів, Українського державного лісотехнічного ун-ту), в дендропарках «Асканія-Нова», «Олександрія», «Софіївка», «Тростянець». В дендропарках «Устимівському» (Полтавська обл.) та «Веселі Боковеньки» (Кіровоградська обл.) сформувались гомеостатичні інтродукційні популяції виду, подібні за структурою до таких природних місцезростань. Охороняється в заказниках загальнодержавного значення «Чорний ліс» (Кіровоградська обл.); «Бритавський», «Урочище Устянська Дача» (Вінницька обл.); «Циківський», «Урочище Совий Яр», «Іванковецький», «Кармалюкова Гора» (Хмельницька обл.). Заборонено заготівлю рослин, порушення умов місцезростання, рубки лісів [13].

З 2010 року розпочаті комплексні дослідження роду *Euonymus* L. З кінця 2011 року вони виконуються як тема кандидатської дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата біологічних наук за спеціальністю 03.00.05. "Ботаніка". В результаті проведених досліджень було встановлено, що поширеним місцезростанням *Euonymus alatus* у природних умовах є підлісок грабово-дубового лісу, де у першому ярусі домінує дуб звичайний (*Quercus robur*) з участю ясена звичайного (*Fraxinus excelsior*), а другий ярус утворює граб звичайний (*Carpinus betulus*) з участю липи сердцелистої (*Tilia cordata*). Спостерігалась відсутність насінневого відновлення (*Euonymus alatus* в умовах нашої країни плодоносить дуже рідко). На майбутнє планується виявлення нових місцезростань даного виду, а також поширення вегетативним шляхом *Euonymus alatus* на нових ділянках. Дослідження заплановані в співдружності ряду установ біологічного профілю м. Києва та м. Кам'янець-Подільського. Внаслідок обробки літературних джерел та польових досліджень одержані попередні дані. Вони дозволили визначити необхідність сучасного окреслення регіону Правобережного Лісостепу України та встановлення пунктів стаціонарних та напівстаціонарних фітоценотичних досліджень. Відомо,

що представники роду *Eupontus* L., зокрема, *Eupontus papa* представляють різні за складом лісові фітоценози. В Правобережному Лісостепу України проходить південно-східна межа їх поширення. Тому дослідження видів з диз'юнктивним, реліктовим характером становлять неабиякий інтерес. Нами планується у 2012-2014 рр. провести рекогносцировочні, напівстаціонарні, стаціонарні та камеральні дослідження видів роду *Eupontus*. Вони будуватимуться за сучасними методичними підходами флористів та фітоценологів світу. Дані місцезнаходження *Eupontus papa* підлягають уточнення в означений термін наших досліджень в дисертаційній роботі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Заверуха Б. В. Бруслина карликова // Червона книга України. Рослинний світ. – К.: УЕ, 1996. – 608 с.
2. Заверуха Б.В., Андриенко Т.Л., Протопопова В.В. Охраняемые растения Украины. – К.: Наукова думка, 1983. – С. 54-55.
3. Клеопов Ю.Д., Гринь Ф.О. Про умови росту та історію *Eupontus papa* Vieb. в Понтіїській області. Вісн. Київ. ботан. саду, 1933, № 16, С. 103-115.
4. Ковальчук С. І., Кльоц О. М. Знахідки *Eupontus papa* Vieb. на Поділлі (Хмельницька область) // Укр. ботан. журн. – 1984. – 41, № 4. – С. 69-71.
5. Котов М.І. Родина Бруслинові – *Celastraceae* Lindl. // Флора УРСР – Т. VII. – К.: В-во АН УРСР, 1955. – С.192-201.
6. Курсон В.В. Поширення і еколого-ценотичні особливості *Eupontus papa* Vieb. на території Наддніпровської височини. // Укр. ботан. журн. – 1978. – С. 318-320.
7. Маковецкий С. Список растений Подольской губернии, дикорастущих и некоторых одичалых, "Зап. Подол. общ. естеств. и люб. прир.". – 1913. – Т. 2. – С. 53-122.
8. Мельник В. И. Редкие виды равнинных лесов Украины – Киев: Фитосоцицентр, 2000. – 212 с.
9. Пачоский И.К. Основные черты развития флоры юго-западной России. / Зап. Новорос. о-ва естествоиспытателей. – 1910. – Т. 34. – С. 1-430.
10. Реєстр природно-заповідного фонду Вінницької області. Державне управління екології та природних ресурсів у Вінницькій області. / Під заг. ред. О.Г. Яворської. – Вінниця, 2005. – 52 с.
11. Розович А.С. Обзор семенных и высших споровых растений, входящих в состав флоры губерний Киевского учебного округа: Волынской, Подольской, Киевской, Черниговской и Полтавской // [Киевские] Универ. известия, 1869. – 308 с.
12. Савостьянов О.О. Дика рослинність Поділля. Вінниця, 1925. – С. 16.
13. Червона книга України. Рослинний світ/за ред. Я.П. Дідуха – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – С. 407.
14. Andrzejowski A. Rys botaniczny krain zwiedzonych w podrzazach po miedzy Bohem a Dniestrem od Zbruczaz do morza Czarnego, odbutych w latach 1814, 1816, 1818, 1822 // Dziennik Wileński. – 1823. – S. 1-126.
15. Szafer W. Trzeciorderowe rosliny gorskie na wale scytyjskim w ostoi podolsko-wolynskiej // Acta Soc. bot. pol. – 1923. – V. 1, N 2. – S. 97-119.

УДК 159.955+378

Романова Ю.В.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Стаття посвячена вопросу формирования профессионального мышления будущих психологов в процессе обучения в высшей школе. Автор анализирует определения, особенные характеристики, качества и формы проявления профессионального мышления. Обосновывается актуальность такого анализа для включения в процесс подготовки будущих психологов современных психологических технологий, ориентированных на развитие профессионального мышления специалиста.

Пріоритетною сферою життя та діяльності людини в межах сучасної цивілізації, безумовно, є освіта, яка, в свою чергу, має своїм найважливішим напрямком ствердження перспективи людини для її майбутнього, наповнення новим змістом її буття. Особливості соціально-економічних та культурологічних перетворень, які відбуваються в сучасному світі та в Україні, зокрема, вимагають відповідної перебудови освітніх процесів у бік посилення гуманізації навчання, яка має поставити студента у центр навчальних впливів, орієнтує на всебічний розвиток його особистості і, водночас, сприяє розвитку та відтворенню його особистісних рефлексивних механізмів, ставлення до інших людей, до світу у цілому. Такі зміни зумовлюють темпи зростання суспільної потреби в поглибленому вивченні саме психологічної складової процесів, які відбуваються в сфері міжособистісних стосунків між індивідами у процесі навчання та життєдіяльності. Такі запити та очікування суспільства можуть задовольнити професіонали у галузі психології. Природно, що їх поява може бути забезпечена фаховою системою професійної підготовки. На жаль, слід констатувати, що темпи масової підготовки психологів-практиків у сучасних умовах значно випереджають темпи удосконалення якості їх освіти. Вимоги до спеціаліста такого профілю набувають не тільки суто професійних запитів, тобто оволодіння методологією професії, практичними навиками, технічними прийомми та процедурами вирішення конкретних завдань, а й відповідних очікувань, які пов'язані із формуванням професійного мислення індивідуально неповторної, інтелектуальної, творчої особистості, якій властиві філософське сприйняття життя, потенціал саморозвитку, розвинута система життєвих цінностей, мотивацій, переконань, ідеалів, суб'єктивних поглядів на об'єктивний світ і своє місце у ньому.

Метою статті є теоретичний аналіз проблеми формування професійного мислення майбутніх психологів в системі ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Фактично з «дитинства» існування людства і дотепер дослідження процесу мислення, його генези, закономірностей протікання, різновидів, форм вияву, структурування не втрачають своєї актуальності. Більш того, кожний